

Дөне Арслан

**КЫПЧАК ТИЛИНДЕГИ АРАБ ТАМГАЛАРЫ МЕНЕН ЖАЗЫЛГАН
«ЖАРАЛУУ КИТЕБИ»**

Döne Arslan

ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ KİPÇAKÇA BİR YARATILIŞ KİTABI

Дөне Арслан

**КНИГА БЫТИЯ, НАПИСАННАЯ НА КИПЧАКСКОМ ЯЗЫКЕ
АРАБСКИМИ БУКВАМИ**

Done Arslan

**A GENESIS BOOK IN KIPCHAK TURKISH, WHICH IS WRITTEN
IN ARABIC ALPHABET**

УДК: 141.336/89

Тарыхка байланыштуу диний тексттер көптөгөн тилдерге которулган. Алар ошол которулган мезгилдин лингвистикалык жана маданияттык өзгөчөлүктөрүн чагылдырып турат. Ал эми изилдөөгө алынып жаткан бул диний чыгарма XIX кылымдын башында кыпчакчага которулуп, 236 беттен турган араб тамгалары менен жазылган текст болуп саналат. «Жаралуу китебинде» кыпчакчанын грамматикалык жана фонетикалык өзгөчөлүктөрү кеңири байкалат.

Негизги сөздөр: жаралуу, Муса, кыпчакча, котормо.

Dini metinler tarih içerisinde birçok farklı dile çevrilmiştir. Bu çeviriler, çevirinin yapıldığı dönemin dil ve kültür özelliklerini ortaya koymaktadır. Üzerinde çalışmış olduğumuz bu dini eser 19. yüzyılın başlarında tercüme edilmiş olup 236 sayfadan oluşan Arap harfleriyle yazılmış bir metindir. Kıpçak Türkçesi özellikleri taşıyan bir Yaratılış kitabıdır.

За всю историю религиозные тексты были переведены на разные языки. Эти переводы, показывают лингвистические и культурные особенности периода, в котором был произведен перевод. Религиозное произведение, над которым мы работали, было переведено в начале 19-го века, состоит из 236 страниц и написано на арабском алфавите. Текст Книги Бытия имеет грамматические и фонетические свойства кипчакского турецкого языка.

Ключевые слова: бытие, Моисей, кипчакский турецкий, перевод.

In history, religious texts have been translated into many different languages. These translations reveal characteristics of their own periods. This work that we studied on, was translated at the beginning of 19th Century. It's written in Arabic letters and consisting of 236 pages. This work, which features characteristics of Kipchak Turkish is a "Genesis" book.

Key words: genesis, Moses, kipchak turkish, translation.

GİRİŞ

Tanah, Tevrat ve Zebur'u da kapsayan, Musevilik dininin kutsal kitabıdır. Hıristiyanlarca da kutsal kabul edilir, bununla birlikte Hıristiyanlar Tanah'ı Eski Ahit olarak anar ve farklı şekillerde yorumlarlar. Eski Ahit,

Hıristiyanlığın kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'in ilk kısmını meydana getirir. İslamiyet'te Tanah'ın sadece Tevrat ve Zebur bölümleri kutsal kabul edilir ancak bunların Tanrı tarafından -sırası ile- Musa ve Davud peygamberlere indirildiğine ve insanlar tarafından tahrif edildiğine inanılır. Tanah'ı meydana getiren kitapçıkların (bölümlerin) çoğu İbranice olarak, bir kısmı ise Aramice olarak yazılmıştır. MÖ 1200 ila MÖ 100 yılları arasında yazıldığı kabul edilmektedir.

İbrahimî dinlerde Tanrı'nın Musa (Moşe) ile bir ahit yaptığı kabul edilir. Hıristiyanlar Tanrı'nın İsa ile yeni bir antlaşma yaptığına inandıklarından Tanah'ı Eski Ahit olarak adlandırır. Yahudiler İsa'nın mesihliğini veya peygamberliğini kabul etmezler. Yeni Ahit'i kutsal kitap kabul etmez, Tanah'a Eski Ahit denmesini uygunsuz bulurlar. Eski Ahit ile Tanah arasındaki başlıca fark kitapların sıralanışı ve isimleridir.

Tevrat adı, İbranice Torah sözcüğünün Arapça biçiminin Türkçeye uyarlanmasıdır. İbranice "öğretme, gösterme, yönlendirme, öğreti, yasa" anlamına gelir.

Tevrat'ı oluşturan kitapların İngilizce ve bazı diğer Batı dillerinde kullanılan adları, Tevrat'ın 2. yüzyılda yapılmış Yunanca çevirisinden gelmiştir. Yunanca ismi olan Pentatefhos, penta (beş) ve tefhos (nüsha, fasikül) sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.

Tevrat, (diğer adlarıyla Tora veya Pentateuk); Tanah (Eski Ahit'in) ilk beş kitabına verilen isimdir. Musa'nın Beş Kitabı olarak da bilinir. Orijinal olarak İbranice yazılmıştır. Tanrı tarafından Musa'ya indirildiğine inanılan beş kitaptan oluşur. Bu ilk beş kitap Yaratılış (Tekvin), Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye'den meydana gelmektedir.

Yaratılış

Yaratılış Kitabı bize evrenin ve insanın yaratılışını, günahın ve dünyada çekilen acıların başlangıcını, Tanrı'nın insanlığa yaklaşım biçimini anlatmaktadır. Yaratılış Kitabı'nı iki ana bölüme ayırabiliriz:

1-11. fasıl, dünyanın yaratılışı ve ilk insanların öyküsüdür. Âdem'le Havva'nın, Kayın'le Habil'in, Nuh'un, Tufan'ın, Babil Kulesi'nin öyküsünü içerir.

12-50. fasıllar, İsraililerin ilk atalarının öyküsüdür. Önce imanı ve Tanrı'ya itaatiyle bilinen İbrahim'den söz eder. Bunu İbrahim'in oğlu İshak'ın, torunu Yakup'un ve Yakup'un on iki oğlunun öyküsü izler. Bunlardan Yusuf'un öyküsüyle, Yakup ve oğullarını Mısır'da yaşamaya sürükleyen olayların öyküsü özel bir yer tutar.

Kitap insanın öyküsünü anlatmakla birlikte konunun odağında Tanrı vardır. Her şeyi yaratan, günahlıyı yargılayıp cezalandıran, halkına yardım ve öncülük eden hep O'dur. Kitap Tanrı'ya iman eden kişilerin öyküsünü kayda geçirmek ve sonraki kuşakların aynı imanı sürdürmelerini sağlamak için yazıldı.

Yaratılış kitabının konularını ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Ana Hatlar

1/1 – 2/25 Evrenin ve insanın yaratılışı

3/1 – 3/24 Günahın ve acı çekmenin başlangıcı

4/1 – 5/32 Adem'den Nuh'a

6/1 – 10/32 Nuh ve Tufan

11/1 – 11/9 Babil Kulesi

11/10 – 11/32 Şam'dan İbrahim'e

12/1 – 35/29 İlk atalar: İbrahim, İshak, Yakup

36/1 – 36/43 Esav'ın soyu

37/1 – 45/28 Yusuf'la kardeşleri

46/1 – 50/26 İsraililer Mısır'da

1803-1825 Yıllar Arasında Karas Ve

Astrahan'da Kıpçakça Kitap Basımı

Karas köyü başka bir deyişle Karass veya Karras, Kırım hanlığına bağlı bir köydür. Pyatigorsk şehrinin eteğinde yer alır.

Sözü edilen köy, 1959'da Nikolaevskiy istasyonuyla birleşti ve adı İnozemstevo olarak değiştirildi. Köyün adı olan İnozemstev; önceleri Rostov-Bladikavkazskiy (1879-1908), devamında Bladikavkazskiy demir yolunda yöneticilik yapan mühendis İvan Dmitriyeviç İnozemstev'in adından gelmektedir.

1801 yılından itibaren Edinburg İncil Topluluğu'ndan gelen Petersburg'daki İngiliz ve Yabancı İncil Topluluğunun temsilcileri İskoç misyonerleri Djon Paterson ve Robert Pinkerton, Rus Hükümeti'ne Kuzey Kafkasya'daki Konstantinogorskoy kalesinin yakınına yerleşmeye yönelik ricada bulundular. 25 Kasım 1802 tarihinde İmparator I. Aleksandr, misyonerlerin Sultan köyünün etrafındaki yerli halka Hıristiyanlığı yayma ricasını onayladı ve İç İşleri Bakanlığınca bu eylemi kanunlaştırdı.

Şunu da belirtmek gerekir ki, misyonerlerin İngiliz misyonu daha ağır basıyordu. Djon Paterson ve Robert Pinkerton, İngiliz ve Yabancılar İncil Topluluğunun Başkanı Tomas Berdjis'in yeğeni ile beraber, prens (knyaz') Aleksandr Nikolayeviç Golitsin'e ve Kutsal Sinot'un Başsavcısına, Yabancı Mezheplerin Yöneticilerine Rusya'da İncil Topluluğunu oluşturma ve İncil'i Rusça başta olmak üzere Rus Çarlığındaki bütün toplulukların diline çevirme için yardım isteğinde bulundular. Bu istek Golitsin tarafından Çar'a iletilti ve Aleksandr bu kararı onaylamakla yetinmeyip, şahsen

kendisi bu hayırsever iş için 35 bin ruble para da ayırdı. Yeni topluluğun oluşturulması sonucunda Kutsal Mektup (15.yy'da bir mağarada bulundu) Rusçaya tercüme edildi ve İngiliz misyonerleri tarafından 30 yıl içerisinde İncil ve İncil'in bölümleri Rus Çarlığı topraklarında bulunan kırk farklı milletin diline çevrilip, binlerce nüshada basıldı.

Karas köyünde ise Kitab-ı Mukaddes "Tatar" diline çevrildi. Aslında bu yerli Kıpçak dili, Orta Çağda Kıpçak ve Oğuzların Orta Asya, Kafkas ve Mısır topraklarındaki edebi diliydi. Bilindiği üzere Türkler Arap alfabesini kullanmaya geçmişlerdi. Türklerin oluşturduğu eski Arap-Fars sözcüksel kitapları, her etnik grupta kendi ses özelliklerine göre farklılık göstermiştir. Arap yazısının Türk dili için yetersizliği görülünce Türkçe metinleri herkes kendi dil özelliklerine göre okumayı tercih etmiştir.

1807-1808 yıllar arasında Karas'ı ziyaret eden Genrih Yulius Klapat, Kırmılı Hakan ve sürgün edilen Johnan Kristof Adelung'un desteğiyle Karas'ta İskoçlar, aşağıdaki kitapları yayımlamıştır:

1. İncil dininin sırtı – Сущность религии Евангелия, 1806;

2. Bir dostun müslümana kelâmı – Слово друга мусульманину, 1806;

3. İsanın İncili: Mattanın yazısı – Евангелие Иисуса: Писание Матфея, 1807;

4. İsanın İncili: Markonun yazısı – Евангелие Иисуса: Писание Марка, 1807;

5. İsanın İncili: Lukanın yazısı – Евангелие Иисуса: Писание Луки, 1807;

6. İsanın İncili: Yuhannanın yazısı – Евангелие Иисуса: Писание Иоанна, 1807;

7. İncil-i Mukaddes, ya'ni lisan-i Türkiyet tercümâ olunan bizim Rabbimiz İsa Mesikin Yeni Akid vâ Vasıyeti – Святое Евангелие, или Новый Обет и Завет Господа нашего Иисуса Христа, переведенное на тюркский язык, 1813.

Bu kitapları yerli Türk dillerine, rahip Henry Brunton (1770-1813) tercüme etmiştir. Henry, Piter Greyg ile buraya gelmeden önce Serra-Leon'da Edinburg komisyonunda görev yapmış ve ilk olarak Ful, sonradan Susu halklarının arasında Hıristiyanlığın yayılmasında katkıda bulunmuştur. Piter Greyg, iyimserliğiyle Ful halkı arasında Hıristiyanlığı yeni kabul etmiş üç insanı gecelemeyle kendi çadırına alır. Fakat herkes uyuduktan sonra, yerliler misyonerin boğazını keserek öldürürler. Henry Brunton, ölümcül bir hastalığa yakalanıp, halsiz düşer ve tedavi görmek üzere İskoçya'ya geri dönmek zorunda kalır. Burada Soso (Susu) dilinin gramerini yazar ve sözlük oluşturur, misyonerlere konuşma kılavuzu hazırlar, dini kitapların bazılarını Susu diline çevirir.

1802 yılının Nisan ayında Brunton, Aleksander Paterson ile birlikte Rusya'nın Petersburg şehrine gönderilir. Bunların arkasından bu ekibe Andrew Hay, John Dickson, John Hardie, Douglass Cousin ve Charles Fraser da katılır. Tam bir yıl sonra Brunton ve

Paterson'ın başında bulunduğu ekip görevlerini yapmak üzere Karas'ın yolunu tutarlar. Yirmi ay içerisinde hastalık salgınından altı İskoçyalı hayatını kaybeder. Bunların arasında Douglass Cousin, John Hardie, Andrew Hay ve onun eşi, John Dickson'un eşi ve bebeği de vardır. Hayatta kalanlara yardıma 1805 yılının Mayıs ayında John Mitchell, Robert Pinkerton, George M'Alpine ve James Halloway gönderilir. Yeni gelenlerin arasından ikisi daktilo ile yazmaya eğitilmiştir ve kendileriyle birlikte daktilo makinelerini de getirmişlerdir. Bu makinelerle yazılan H. Brunton'un "Müslümanlığa Karşı Broşür"ü Arap harfleriyle Türk dilinde yayınlandı.

Yerli Türkler, kitabı yeni gelen İngilizlerin değil, Türklerin arasından birinin yazdığını düşündüler. Çünkü yazının dili o kadar ileri derecede Türkçe idi ki, yabancı birisi yazmış olamazdı. Yani H. Brunton bir İngiliz gibi değil, inancını değiştirmiş bir Türk gibi yazmıştı.

Yerlilerin dilini daha derinden öğrenmeye başlayınca Brunton, bu dilin kendine malum Arap ve Fars kelimeleriyle zenginleşmiş olan Türk diline pek benzemediğini fark etti. Bu tespitten sonra Brunton yerli "Tatarlar" için dini metinleri hazırlarken Osmanlıca metinleri uygulamayı doğru buldu. Kutsal Mektup'u çevirirken, 1666 yılında Paris'te Oxford Üniversitesinde Arap alfabesiyle yayımlanan 750 sayfalık (yazının orijinali arşivde №2276 ve №2277 numara ile kayıtlıdır) İrlandalı rahip William Gulielmo Seeman'ın Osmanlıca İncil'ini temel olarak almıştır.

İrlandalı bilim adamı, çağdaş kimyanın atası ve misyoner, The East India Company'nin eş başkanlarının biri ve Bilim ve Tabiatı Geliştirme Londra Krallığı Topluluğunun birinci başkanı Robert Boyle, Türkçeye çevrilmiş İncil'i yayımlama fikrini ortaya koyar. Brunton da bu fırsatı kaçırmamak adına çalışmasını daha da yoğunlaştırır. Ona rakip olarak Voytseh Bobovskiy çıkar. Fakat karar Brunton'un lehine çıkar ve onun Türkçeye çevirdiği İncil yayımlanır.

27 Mart 1813 tarihinde dört İncil'in kendi çevirisini zorlukla bitiren Henry Brunton ölümcül bir hastalıktan dolayı hayatını kaybeder. Brunton'un misyoner arkadaşları, onun daha önceden yayımlanmış olan parça parça çalışmalarını birleştirip kitap haline getirirler.

Kafkasya'nın askeri ve sivil kısımlarının yöneticisi olan General A.P.Ermolov, misyonerlere kötü davranır ve onlara İngiliz Krallığının siyasi görüşünün savunucuları olarak bakardı. 1815 yılında İskoçların çoğu iftira baskısına dayanamadı ve arkadaşları olan Almanları bırakıp yer değiştirmek zorunda kaldılar. Onlara verimli toprakların verileceğine dair söz verildiği için Astrahan'a yerleştiler. Orada da kendi görevlerini sürdürmeye devam ettiler.

1815 yılında Astrahan'da John Dickson tarafından küçük düzenlemeler yapılarak Henry Brunton'un İncil çevirisi 5000 nüshayla tekrar yayımlandı.

Aynı zamanda John Dickson; Eski Vasiyet, Mezmur Kitabı ve benzeri kitapları da çevirdi ve bastırdı.

1816 yılında John Dickson'un düzeltmeleriyle Luk'un İncil'i ve 1818 yılında ise Henry Brunton'un çevirmeye başladığı İncil'in tüm metni tamamıyla aktarıldı ve yayımlandı.

Charles Fraser, 1815 yılında Orenburg'daki "Kırgızlar" ve "Kırgız Tatarları"na yönelik oluşturulan misyonerlerin ekip başkanlarından biriydi. Henry Brunton hayattayken Karas'da da görevde bulunmuştu. Charles Fraser, yerli Kıpçakların hem konuşma hem de yazı dilini iyice öğrendikten sonra Orenburg vilayetinde yaşayanlar için Yeni Vasiyet'in uyarlanmayan tüm kitaplarını "Türkçe Tatarca" tercümesini esas alarak "Kırgız-Tatarlar"ın konuşma ve yazı diline tercüme etmiştir.

Bütün bu işlerin sonucunda Kıpçak Türklerinde, Kutsal Mektup vasıtasıyla yerli lehçelerdeki sınır çizgisi oluştu ve dini misyon, genel kültürel karakterini taşımaya başladı. Misyonerler İncil başta olmak üzere dini metinleri yerlilerin diline çevirerek onların yazı dilinin gelişmesine büyük bir katkıda bulundu ve onların sayesinde yerli, sözlü ve edebi geleneklerde dil gelişimi açısından devrim yaşandı.

1818 yılında Charles Fraser, Matfey'in İncil'ini broşür halinde, hemen arkasından İncil'in tamamını, 1819 yılında ise Kıpçak dilinde ve ona Karaim dilinde de eklenerek "Musa'nın Beş Kitabından Birinci Kitabı" 1823 yılında yayımlandı. Charles Fraser'in Kıpçakçaya çevirdiği İncil (İncil-i Mukkaddes veya İsa'nın Yeni Vasiyeti) çevirmeni anonim şekilde John Mitchell tarafından 1820 yılında Astrahan'da 5000 bin nüshayla bastırıldı. Kitabı yayıma hazırlarken misyonerlerin izniyle iki yeni ekip üyesi de bu işlere katıldı. Bunlar Hıristiyanlığı yeni kabul etmiş "Tatarlar" idi ve vaftiz edildiğinde John Stil ve Jeyms Peddy gibi İngiliz adlarını almışlardı.

Maalesef, İncil'in ilk Osmanlı Türkçesi çevirisi Kıpçak Türklerine ulaşmamıştır. Bu çeviri Polonyalı Wojciech Bobowski (1610-1675) tarafından yapılmıştır. Doğu ülkelerinde konsolosluklarda tercüman olarak çalışan Bobowski, aynı zamanda yazarlık ve bestekârlıkla da uğraşıyordu. Doğu'da Santuri Ali Ufki veya Ali Bey adıyla, Batı'da ise Al'bertus Bobovius adıyla tanılan Polonyalı tercüman, Kutsal Mektup'u Türk diline çeviren ilk şahıs olmadığını dile getirir. Bobowski, kendi çalışmalarında Yahî ben İshak (Haki)'in 1659-1661 yılındaki çalışmalarından söz eder. Ali Bey'in el yazması çalışmalarını Danimarkalı elçi, Türkolog ve Farsi uzmanı Levin Varner yayımlamak amacıyla İstanbul'a getirir. Fakat maddi sıkıntılar ve beklenmedik ölüm bu amacın gerçekleşmesine müsaade etmez. Ali Bey'in el yazması 1690 yılından beri Leyden Üniversitesinde "Legatum Warneriarum" koleksiyonunda bulunmaktadır. 1819 yılında her ne pahasına olursa olsun Ali Bey'in çevirdiği Yeni Vasiyet, Arap yazısı ile Paris'te Jean Daniel Kieffer tarafından yayımlandı. Collège de France'nin profesörü Jean Daniel Kieffer (1767-1833) daha önceden İstanbul'da Fransa Elçiliğinde sekreter ve tercümanlık görevinde bulunmuş

ve 1833 yılında ise Asya Topluluğunun başkan yardımcısı olarak çalışmıştı. Nihayet kitap Astrahan'daki misyonerlere ulaştığında Ali Bey'in çevirisinin Willam Simon'un çevirisinden daha üstün olduğunu fark ettiler ve Brunton'un çevirisini de kontrol etmeye başladılar.

İskoç misyonerlerin üyesi Robert Pinkerton 1814 yılında Leyden'deki Levin Varner'in el yazma koleksiyonunu inceledi. Onun, 1659 tarihli Yahî ben İshak (Haki)'in nüshasını kullanıp kullanmadığı pek anlayamamıştır, ama Ali Bey'in çevirisini büyük ihtimalle kopya etmiş ve Astrahan'a misyoner arkadaşlarına getirmiş olmalıdır. Bu kanıya varılmasının sebebi, şimdiki Kıpçak dilindeki Charles Fraser'in çevirisinde Ali Bey'in Osmanlı Türkçesi çevirisini model olarak kullandığı çok belirgindir. Charles Fraser, Ali Bey'den aldığı çeviride sözdizimini olduğu gibi kopyalamış, Osmanlıcada kullanılan Arap ve Fars dilinden gelen kelime ve tabirleri tamamen yok etmiş ve yerine Kıpçakça tabirleri uygulamaya çalışmıştır. Buna günümüzde ikna olmak pek de zor değildir. Çünkü Ali Bey'in el yazmasının transkripsiyonu <http://osmanlicakelam.net> adresinden erişilebilecek hale getirilmiştir. İkinci sebebi, Charles Fraser'in Kıpçakça çalışması 1819 yılında yayımlanmıştır, Ali Bey'in Osmanlıca çevirisinin ise sadece ilk dört bölümü 1739'da yayımlanmıştır. Geri kalan kısmı ise hâlâ el yazması halindedir. Yani Robert Pinkerton, Ali Bey'in Eski Vasiyet çevirisinin sadece onu ve misyoner meslektaşlarının ilgisini çeken kısımlarını kopya etmiştir. Ama kopya eden şahıs morfeplerin listesini hazırlarken aceleyle bazı şeyleri görmezden gelmeye mecbur olmuştur.

Musanıñ İlk Kitabı

Musanıñ ilk kitabı, 1819 yılında Astrahan şehrinde John Mitchell tarafından daktilo edilmiştir. Kıpçak Türkçesiyle yazılmış olan bu eserin çevirmeni olan İskoç misyoneri Charles Fraser hakkında hiçbir bilgi verilmemektedir. Charles Fraser, H. Brunton'un yardımcısı olarak 1803 yılında Karas'ta (şimdiki İnozemstvo) çalışmaya başlamıştır. Hemen akabinde 1805 yılındaki salgında eşi Djin ile birlikte ekibin beş üyesini de kaybetmişlerdir. Charles Fraser, 1815 yılında Kafkasya'dan kovulan dört İskoç ailesi ile birlikte Astrahan'a yerleşmiştir. Orenburg'da "Kırgızlar" ve "Kırgız Tatarlarına" yönelik oluşturulan komisyonun başında bulunmuştur.

Birçok dinî kitabı Türkçe - Tatarcaya çeviren H. Brunton ve onun çalışmalarını devam ettiren John Dicson'dan farklı olarak Charles Fraser, yerlilerin yazı geleneğini benimsemiştir. Karayca, Astrahan ve Orenburg Kıpçakçasını öğrenerek Ali Bey'in Osmanlıca çevirisini temel almış ve yerlilerin yazı diline yakın Yaratılış eserini yani *Musanıñ ilk kitabı* adlı eseri ortaya koymuştur.

Musanıñ ilk kitabı adlı eser Arap harfleriyle yazılmış Kıpçak Türkçesi özellikleri taşıyan dini içerikli bir eser olup elli fasıldan oluşmaktadır. Fasıllardaki her cümle kendi içinde numaralandırılmıştır. 236 sayfadan

oluşan matbu bir eserdir. Eserde Oğuzca unsurlara da rastlanmaktadır. Bu durum eserin son dönem Kıpçak Türkçesi metni olmasından kaynaklanmaktadır.

Fasıllar diğer Yaratılış kitaplarında olduğu gibi belli bir konu sıralamasıyla yazılmıştır. *Musanıñ ilk kitabı* adlı eserde de fasıllar ve fasıllardaki cümle numaralarına göre konular aşağıdaki şekildedir:

1/1 – 2/3 Dünyanın Yaratılışı

2/4 – 3/24 Âdem ile Havva

4/1 – 4/26 Kayın ile Habil

5/1 – 5/32 Âdem'den Nuh'a

6/1 – 7/24 Nuh Tufanı

8/1 – 9/17 Tufanın Sonu, Tanrı Nuh'la Antlaşma

Yapıyor

9/18 – 10/32 Nuh Oğullarının Soyu

11/1 – 11/9 Babil Kulesi

11/10 – 11/32 Sam'dan Avram'a

12/1 – 12/9 Avram'a Çağrı

12/10 – 12/20 Avram Mısır'da

13/1 – 13/18 Avram'la Lut'un Ayrılması

14/1 – 14/16 Avram Lut'u Kurtarıyor

14/17 – 14/24 Melkisedek Avram'ı Kutsuyor

15/1 – 15/21 Rabb'in Avram'la Yaptığı Antlaşma

16/1 – 16/16 Hacer ile İsmail

17/1 – 17/27 Sünnet: Antlaşma Simgesi

18/1 – 18/15 Üç Konuk

18/16 – 18/33 İbrahim Sodom İçin Yalvarıyor

19/1 – 19/29 Sodom ve Gomora'nın Yıkılışı

19/30 – 19/38 Lut ile Kızları

20/1 – 20/18 İbrahim ile Avimelek

21/1 – 21/7 İshak'ın Doğumu

21/8 – 21/21 Hacer'le İsmail Uzaklaştırılıyor

21/22 – 21/34 İbrahim'le Avimelek Arasındaki

Antlaşma

22/1 – 22/19 İbrahim'in Denenmesi

22/20 – 22/24 Nahor'un Oğulları

23/1 – 23/20 Sara'nın Ölümü

24/1 – 24/67 İshak ile Rebeka

25/1 – 25/11 İbrahim'in Ölümü

25/12 – 25/18 İsmailoğulları

25/19 – 25/34 Yakup'la Esav

26/1 – 26/35 İshak ile Avimelek

27/1 – 27/29 İshak Yakup'u Kutsuyor

27/30 – 27/40 İshak Esav'ı Kutsuyor

27/41 – 28/9 Yakup Lavan'ın Yanına Kaçıyor

28/10 – 29/14 Yakup'un Düşü

29/15 – 29/30 Yakup Rahel ve Lea'yla Evleniyor

29/31 – 30/24 Yakup'un Çocukları

30/25 – 30/43 Yakup'un Sürüleri Artıyor

31/1 – 31/21 Yakup Lavan'dan Kaçıyor

31/22 – 32/2 Lavan Yakup'un Peşine Düşüyor

32/3 – 32/21 Yakup Esav'la Karşılaşmaya

Hazırlanıyor

32/22 – 32/32 Yakup Güreş Tutuyor

33/1 – 33/20 Yakup Esav'la Karşılaşıyor

34/1 – 34/31 Dina ve Şekemliler

35/1 – 35/15 Yakup Beyt-El'e Dönüyor

35/16 – 35/29 Rahel'le İshak'ın Ölümü

36/1 – 36/19 Esav'ın Soyu
36/20 – 36/30 Seir'in Soyu
36/31 – 36/43 Edom Kralları
37/1 – 37/11 Yusuf'un Düşleri
37/12 – 37/36 Kardeşleri Yusuf'u Satıyor
38/1 – 38/30 Yahuda'yla Tamar
39/1 – 39/23 Yusuf ve Potifar'ın Karısı
40/1 – 40/23 Yusuf Tutsakların Düşünü
Yorumluyor
41/1 – 41/36 Yusuf Firavun'un Düşünü
Yorumluyor
41/37 – 41/57 Yusuf Mısır'ın Yöneticisi Oluyor
42/1 – 42/38 Yusuf'un Kardeşleri Mısır'a Gidiyor
43/1 – 43/34 Mısır'a İkinci Yolculuk
44/1 – 44/17 Kaybolan Kâse
44/18 – 44/34 Yahuda Benyamin İçin Yalvarıyor
45/1 – 45/28 Yusuf Kardeşlerine Kim Olduğunu
Açıklıyor
46/1 – 46/25 Yakup Mısır'a Gidiyor
46/26 – 47/12 Yakupoğulları Goşen'e Yerleşiyor
47/13 – 47/31 Kıtık Şiddetleniyor

48/1 – 48/22 Yakup Efrayim'le Menaşşe'yi
Kutsuyor
49/1 – 49/28 Yakup'un Son Sözleri
49/29 – 49/33 Yakup'un Ölümü
50/1 – 50/14 Yakup'un Gömülüştü
50/15 – 50/21 Yusuf Kardeşlerine Güven Veriyor
50/22 – 50/26 Yusuf'un Ölümü

Kaynakça

1. GARKAVETS, Aleksandır Nikolayeviç, Kıpçakskiy Slovar, Almatı Kitap Baspası, Almatı, 2011
2. GARKAVETS, Aleksandr Nikolayeviç, Kıpçakskoe Evangelie Perevod Çarlza Freyzera, Almatı –Baur, 2013.
3. “Kutsal Kitap: Eski Anlaşma, Yaradılış 1-3”, Kitabı Mukaddes Şirketi, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2009.
4. “Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Anlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)”, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2009.
5. "Old Testament." Oxford Dictionary of English 2e, Oxford University Press, 2003.
6. Privratsky, Bruce G., Kitabı Mukaddes'in Türkçe Tercümelelerinin Tarihçesi, 16 – 21. yy. Çev: Can Şakirgil, Kasım 2013, www.filipus.org, (24.12.2015).

Рецензент: д.филол.н., профессор Гулден Сагол Йуксеккая